

ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์สู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2020 Geopolitical Significance of the War Between Russia and Ukraine in 2020

ธโสธร ตูทองคำ¹

Thasothorn Tootongkam²

บทคัดย่อ

บทความเรื่องความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์สู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2020 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา อธิบาย และวิเคราะห์ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ของ ยูเครนที่มีต่อรัสเซียบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางภูมิรัฐศาสตร์กับรัสเซียจนกลายเป็นที่มาของความขัดแย้งและสงครามระหว่างยูเครนกับรัสเซียใน ค.ศ. 2022 เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า ความขัดแย้งที่กลายเป็นสงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2022 ส่วนสำคัญมาจากปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) จากแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ที่กำหนดการจัดวางตำแหน่งของรัสเซีย ประเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลก ครอบครองแผ่นดินที่เป็นหัวใจ (heartland) ของโลก แต่กลับเผชิญความหลากหลาย ที่สำคัญ จากสภาพภูมิอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย ส่งผลให้รัสเซียด้านทวีปยุโรปมีความสำคัญมากกว่าด้านเอเชีย แต่กลับกลายเป็นจุดอ่อนที่สำคัญจากการถูกรุกรานและคุกคามจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกอย่างต่อเนื่อง ยูเครนนับเป็นประเทศเอกราชที่มีความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ต่อรัสเซีย เป็นพื้นที่ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงที่สำคัญของรัสเซีย การกำหนดและดำเนินนโยบายของยูเครนที่ออกห่างจากรัสเซีย และโอนเอียงไปกับมหาอำนาจตะวันตกผ่าน

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อีเมล Thasothorn@hotmail.com, Thasothorn@yahoo.com

² Associate Professor, Sukhothai Thammathirat Open University (STOU)

e-mail : Thasothorn@hotmail.com, Thasothorn@yahoo.com

องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization : NATO) และสหภาพยุโรป (European Union : EU) ทำให้รัสเซียต้องปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ นำไปสู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครน ใน ค.ศ. 2022 ในที่สุด

คำสำคัญ: ภูมิรัฐศาสตร์, รัสเซีย, ยูเครน

Abstract

This article on Geopolitical significance to Russia-Ukraine War in 2020 aims to study, explain and analyze Ukraine's geopolitical signify to Russia based on its geopolitical relationship with Russia as the origin of the "Geopolitical Importance of Russia" The conflict and war between Ukraine and Russia in 2022 is a study of related documents.

The study found that the significant conflicts that turned into a war between Russia and Ukraine in 2022 were geopolitical factors. From the geopolitical concepts that define Russia's positioning, the world's largest country occupies the land at the heart of the world but faces significant diversity. The inclement climate has made Russia more important in Europe than Asia, but it has become a major weakness from continued invasion and threats from Western powers. Ukraine is an independent country of geopolitical importance to Russia, an area that is a key strategic security point for Russia. The formulation and implementation of Ukraine's policy of alienation from Russia and its inclination to Western powers through the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU) led Russia to take actions to maintain the security of the country eventually leading to a war between Russia and Ukraine in 2022

Keywords: geography, Russia, Ukraine

บทนำ

ภูมิรัฐศาสตร์นับเป็นแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์กับรัฐศาสตร์ หรือ ปัจจัยภูมิศาสตร์ที่มีต่อรัฐหรือการเมืองบนพื้นฐานของอำนาจ ความขัดแย้ง และผลประโยชน์ สาธารณะ และสัมพันธ์กับสาระสำคัญหลายประการ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ การตัดสินใจของผู้ปกครอง การรุกรานยูเครนของรัสเซียเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020 ส่วนหนึ่งแสดงถึงความสำคัญของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียที่มีต่อยูเครนและประเทศเพื่อนบ้านอื่น นับเป็นสงครามครั้งสำคัญที่สุดของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 21 เพราะถือกำเนิดในยุโรป มีอารยธรรมที่เก่าแก่มากที่สุดภูมิภาคหนึ่ง ภูมิภาคที่มีความเจริญมากที่สุด ประกอบด้วยประเทศพัฒนาแล้วเกือบทั้งหมด ประเทศจำนวนมากในภูมิภาคเป็นตัวอย่างของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยม และสังคมที่ก้าวหน้าและทันสมัย ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุม และเป็นตัวแทนของกลุ่มความร่วมมือและองค์การระหว่างประเทศร่วมสมัย ที่สำคัญ ด้านการเมืองและความมั่นคง คือ องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ และด้านเศรษฐกิจ คือ สหภาพยุโรป จากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่แสดงถึงการรุกรานรัสเซียจากด้านตะวันออกที่สำคัญเพียงสองครั้งสมัยจารีตช่วงอาณาจักรเคียฟจากอาณาจักรมองโกลช่วงทศวรรษ 1230 และสมัยใหม่จากสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ. 1904 ถึง 1905 และสงครามทั้งสองครั้งสิ้นสุดด้วยความปราชัยของรัสเซีย แต่การรุกรานรัสเซียที่สำคัญภายหลังล้วนแล้วแต่มาจากด้านตะวันตกเป็นส่วนใหญ่และด้านตะวันตกเฉียงใต้เป็นบางครั้ง จากประสบการณ์ของรัสเซีย นับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซีย ระหว่าง ค.ศ. 1613 ถึง 1917

รัสเซียถูกรุกรานและคุกคามประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่สำคัญ ก่อกำเนิดเป็นสงครามไครเมีย ระหว่าง ค.ศ. 1853 ถึง 1856 และสิ้นสุดด้วยความปราชัยของรัสเซีย สงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1914 ถึง 1918 จากการรุกรานของเยอรมนีทำให้รัสเซียสมัยพระเจ้าซาร์นิโคลาสที่ 2 บอบช้ำและสูญเสียอย่างหนัก จนนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศจากการปฏิวัติซึ่งนำมาสู่การถอนตัวออกจากสงครามโลกครั้งที่ 1

ใน ค.ศ. 1917 และทำให้มีการปกครองระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยมและระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสหภาพโซเวียตภายหลัง และสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการรุกรานของเยอรมนีทำให้สหภาพโซเวียตสมัยสตาลิน บอบช้ำและสูญเสียอย่างหนัก แต่ด้วยสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศส่งผลให้รัสเซียตอบโต้และได้รับชัยชนะในที่สุด ความหวาดวิตก ความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ และความขัดแย้ง ของรัสเซียที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงพรมแดนด้านตะวันตก ทำให้รัสเซียมุ่งเน้นการรักษาสถานภาพเดิม (status quo) ของประเทศในยุโรปตะวันออก เพราะถือเสมือนหนึ่งเป็นเข็มขัดด้านความมั่นคง (Security Belt) ของสหภาพโซเวียต จากการเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์กับสหภาพโซเวียตภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงสงครามเย็น ระหว่าง ค.ศ. 1945 ถึง 1989

ความเปลี่ยนแปลงของสหภาพโซเวียตจากการดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตของนายมีคาอิล กอร์บาชอฟ ใน ค.ศ. 1985 นำมาสู่การกำหนดและการปฏิบัติตามนโยบายกลาสโนตและเปเรสตรอยก้า นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในประเทศจากการเปิดกว้างทางการเมือง เศรษฐกิจภายในประเทศจากการปฏิรูปเศรษฐกิจ และด้านต่างประเทศจากการยกเลิกการแทรกแซง ส่งการ บงการ ควบคุม และครอบงำประเทศในยุโรปตะวันออก เท่ากับปลดปล่อยประเทศทั้งหลายให้เป็นอิสระนับตั้งแต่ ค.ศ. 1989 เยอรมนีตะวันออกที่ภายหลังรวมกับเยอรมนีตะวันตก ใน ค.ศ. 1990 โปแลนด์ เชค สโลวัก อังการี บัลแกเรีย โรมาเนีย นับเป็นตัวอย่างที่สำคัญและผลสะท้อนจากการเปิดกว้างทางการเมืองและการปฏิรูปเศรษฐกิจนำมาสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 และกลายเป็นรัสเซียภายหลัง ที่สำคัญ เท่ากับปลดปล่อยประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งหรือภายใต้ร่มธงของสหภาพโซเวียตล้วนแล้วแต่ปลดแอกออกเป็นประเทศเอกราช มีอำนาจอธิปไตย เอกราชแห่งชาติ และบูรณภาพแห่งดินแดน เทียบเท่ากับรัฐหรือประเทศอื่นในระดับสากลทุกประการ ยูเครน นับเป็นประเทศหรือรัฐหนึ่งที่เป็นเอกราชจากรัสเซียใน ค.ศ. 1991 แต่จากปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ยูเครนซึ่งเป็นประเทศที่มีพื้นที่ต่อเนื่องมีความสำคัญต่อรัสเซียมากกว่าหรือเทียบเท่ากับประเทศלטเวีย ลิทัวเนีย

เอสโตเนีย และเบาราลุส ซึ่งล้วนแล้วแต่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต และเป็นที่มาของบทความเรื่องความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์สู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2020 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา อธิบาย และวิเคราะห์ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่มีต่อรัสเซียบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางภูมิรัฐศาสตร์กับรัสเซียจนกลายเป็นที่มาของความขัดแย้งและสงครามระหว่างยูเครนกับรัสเซียใน ค.ศ. 2022 และแบ่งสาระสำคัญออกเป็นสามส่วน ประกอบด้วย แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับการจัดวางตำแหน่งของรัสเซีย ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่มีต่อรัสเซีย และบทสรุป : ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์สู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2020

แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์กับการจัดวางตำแหน่งของรัสเซีย

ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) เป็นคำศัพท์ที่มาจากหนังสือเรื่องรัฐที่เปรียบเสมือนองคาพยพ (State as an Organism) ของรูโดลฟ์ เคนแลน (Rudolf Kjellen) ใน ค.ศ. 1900 นับเป็นแนวคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับภูมิศาสตร์ หรือวิชาที่วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์กับภูมิศาสตร์ นับเป็นที่มาของภูมิรัฐศาสตร์ แนวคิดทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญที่อธิบายและวิเคราะห์ความสำคัญของรัสเซีย ที่สำคัญ มาจากทฤษฎีแผ่นดินที่เป็นหัวใจ (heartland) ของเซอร์ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ จากผลงานที่สำคัญจำนวน 3 เล่ม เล่มที่หนึ่ง หนังสือประวัติศาสตร์ของการปิดกั้นทางภูมิศาสตร์ (The Geographical Pivot of History) ใน ค.ศ. 1904 ที่เน้นแผ่นดินที่เป็นหัวใจ ได้แก่ พื้นที่ด้านที่เทือกเขาอูราลและเอเชียกลางไปถึงไซบีเรียด้านตะวันออก แสดงถึงการครอบคลุมพื้นที่ตอนกลางและค่อนข้างด้านตะวันออกของรัสเซียในปัจจุบัน เล่มที่สอง หนังสือประชาธิปไตยในอุดมคติ (Democratic Ideal) ใน ค.ศ. 1919 แผ่นดินที่เป็นหัวใจอยู่บริเวณครอบคลุมด้านตะวันออกของคาบสมุทรสแกนดิเนเวีย พื้นที่ส่วนใหญ่ของยุโรปตะวันออกส่วนใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของคาบสมุทรอนาโตเลีย พื้นที่ส่วนใหญ่ของอิรัก อิหร่าน กลุ่มประเทศเอเชียกลาง อินเดียตอนบน จีน และไซบีเรียตะวันออก แสดงถึงแผ่นดินที่เป็นหัวใจครอบคลุมพื้นที่รัสเซียเป็นส่วนใหญ่หรือพื้นที่

เกือบทั้งหมดของรัสเซีย เล่มที่สาม หนังสือโลกกลมและชัยชนะของสันติภาพ (The Round World and the Winning of the Peace) ใน ค.ศ. 1943 ที่แผ่นดินที่เป็นหัวใจ คือ พื้นที่ด้านเทือกเขายูรัลและเอเชียกลางไปถึงไซบีเรียด้านตะวันตก นับเป็นพื้นที่ที่เล็กที่สุดเมื่อเปรียบเทียบการนำเสนอจำนวนสามครั้ง แต่รัสเซียยังเป็นหรือครอบครองแผ่นดินหัวใจของโลกอย่างต่อเนื่อง (สมบัติ จันทรวงศ์, 2541 : 638-642)

จากแนวคิดแผ่นดินที่เป็นหัวใจของเซอร์ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ แสดงถึงการเป็นดินแดนที่เป็นผืนแผ่นดินเดียวกันต่อเนื่องกับจากทวีปยุโรปสู่ทวีปเอเชีย มีขอบเขตและพื้นที่ที่สัมพันธ์กัน กล่าวคือ ด้านเหนือติดต่อกับมหาสมุทรอาร์กติก ด้านตะวันตกติดต่อกับทะเลบอลติกและที่ราบของยุโรปตอนกลาง ด้านใต้ติดต่อกับตุรกี ทะเลสาบแคสเปียน และที่ราบสูงทิเบต และด้านตะวันออกติดต่อกับแม่น้ำเอนิซี มองโกเลีย และจีน ดินแดนที่เป็นแผ่นดินของหัวใจนับเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงจากการมีทรัพยากรจำนวนมากเพียงพอสำหรับการบุกเบิกเพื่อพัฒนาด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม สามารถเลี้ยงดูพลเมืองของประเทศอย่างเพียงพอ มีความปลอดภัยจากการรุกรานจากภายนอก เพราะมีแนวป้องกันตามธรรมชาติที่สำคัญ คือ แนวเทือกเขาในไซบีเรียตะวันออกเป็นแนวป้องกันด้านตะวันออกเฉียงเหนือ หุบภูเขาสตปีและสภาวะกึ่งทะเลทรายและทะเลทรายมองโกเลียและจีนเป็นแนวป้องกันด้านตะวันตก เทือกเขา ภูเขา และที่ราบสูงทิเบตเป็นแนวป้องกันด้านใต้และตะวันออกเฉียงใต้ ที่ราบสูงอาร์เมเนียและทะเลสาบแคสเปียนเป็นแนวป้องกันด้านใต้ ทะเลบอลติกและที่รายตอนกลางของยุโรปที่ติดต่อหรือต่อเนื่องไปยุโรปตะวันตกเป็นแนวป้องกันด้านตะวันตก และมหาสมุทรอาร์กติกที่เป็นน้ำแข็งนับตั้งแต่อดีตเป็นแนวป้องกันด้านเหนือ ทำให้เซอร์ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ มีสมมติฐานที่ว่าดินแดนแผ่นดินที่เป็นหัวใจ นับเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยมากที่สุดจากการรุกรานของต่างประเทศหรือภายนอก นำไปสู่การกำหนดว่าประเทศใดที่ครอบครองดินแดนยุโรปตะวันออก ประเทศนั้นจะควบคุมดินแดนที่เป็นแผ่นดินของหัวใจ ประเทศใดครอบครองแผ่นดินของหัวใจ ประเทศนั้นจะครอบครองเกาะโลก ซึ่งหมายถึงยูเรเชียและแอฟริกา และประเทศใดครอบครองเกาะโลก ประเทศนั้นจะควบคุมโลกได้ จากแนวคิดแผ่นดินที่เป็นหัวใจทำให้รัสเซียที่เสมือนหนึ่งครอบครองดินแดนที่เป็น

แผ่นดินหัวใจของโลกจะมีความได้เปรียบ แต่ในทางปฏิบัติกลับมีข้อจำกัดหลายประการ และกลายเป็นที่มาของการรุกรานยูเครนภายหลัง (สมชาย เดชพระพรหมพันธุ์, 2535 : 14-15)

ความยิ่งใหญ่ของรัสเซียในทางปฏิบัติแสดงออกจากการเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก หรือหนึ่งในแปดของโลก ครอบคลุมพื้นที่ในยุโรปและเอเชียหรือยูเรเชีย (Eurasia) จากชายแดนโปแลนด์ถึงหมู่เกาะคูริลมีระยะห่างกว่า 8,000 กิโลเมตร ทำให้รัสเซียมีเขตเวลา (Time Zone) จำนวนทั้งสิ้น 11 เขต และมีพรมแดนติดต่อกับประเทศทั้งหลายจำนวน 14 ประเทศ ประกอบด้วย นอร์เวย์ ฟินแลนด์ โปแลนด์ เอสโตเนีย แลตเวีย ลิทัวเนีย เบลารุส ยูเครน อาเซอร์ไบจาน จอร์เจีย คาซัคสถาน จีน มองโกเลีย และเกาหลีเหนือ และติดต่อกับมหาสมุทรจำนวน 3 ด้าน คือ มหาสมุทรแปซิฟิก มหาสมุทรอาร์กติก และมหาสมุทรแอตแลนติก มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบกว้างใหญ่หลากหลายอาณาบริเวณ เป็นพื้นที่ราบต่ำ ที่ราบลุ่ม ที่ราบสูง และภูเขา ภูเขาอูราลทำหน้าที่กั้นพรมแดนระหว่างยุโรปกับเอเชีย (กฤษฎา พรหมเวศ, 2563 : 8-43 – 8-44) และมีสภาพพื้นที่แบ่งตามเขตอากาศจำนวน 4 เขต ประกอบด้วย (Christensen, 2007 อ้างใน กฤษฎา พรหมเวศ, 2563 : 8-45) เขตทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทรายแถบอบอุ่น เป็นภูมิอากาศกึ่งแห้งแล้ง เขตอากาศอบอุ่นชื้นภาคพื้นทวีป เป็นภูมิอากาศที่อบอุ่นในฤดูร้อนและหนาวในฤดูหนาว เขตอากาศแบบกึ่งขั้วโลก เป็นอากาศหนาวเย็นตลอดปีหรือภูมิอากาศแบบไทกา (Taiga Climate) และเขตภูมิอากาศแบบขั้วโลก (Arctic Climate) หรือภูมิอากาศแบบทุนดรา (Tundra Climate) ที่มีภูมิอากาศหนาวจัดตลอดปี

เมื่อพิจารณาจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ดูเหมือนหนึ่งว่ารัสเซียมีความได้เปรียบด้านปริมาณ จากการมีพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก การครอบคลุมเขตภูมิประเทศภูมิอากาศ และจรดพื้นที่ประเทศเพื่อนบ้านและอาณาบริเวณข้างเคียงที่หลากหลายมีเขตเวลาเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาด้านคุณภาพแล้ว จะพบว่ารัสเซียมีความเสียเปรียบอย่างมากแม้มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ส่วนหนึ่งทำให้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดแผ่นดินที่เป็นหัวใจของเซอร์ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ จากประเด็นที่สำคัญ คือ การเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่แต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เนื่องจากมีสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น

ส่วนหนึ่งเกินกว่าหรือไม่เหมาะสมที่มนุษย์จะตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เพื่อพำนักอาศัยและประกอบอาชีพ ทำให้มีการกระจายตัวของประชากรที่ไม่สมดุล เพราะประชากรส่วนใหญ่พำนักรัสเซียที่ด้านยุโรปซึ่งมีความเหมาะสมกว่าแต่มีพื้นที่จำกัดมากกว่าด้านเอเชียที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล ทำให้พื้นที่ไซบีเรียประชากรเบาบาง ขณะที่พื้นที่ตอนใต้ของรัสเซียหรือตอนใต้ของไซบีเรียซึ่งติดกับประเทศจีน มองโกเลีย อาเซอร์ไบจาน จอร์เจีย คาซัคสถาน ในเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียกลาง มีความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ ทำให้ไม่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่เช่นกัน พื้นที่ด้านตะวันออกของรัสเซียหรือพื้นที่ไซบีเรียด้านตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ ส่วนหนึ่งเคยเป็นพื้นที่ของชาวแมนจูของจีนมาก่อน แต่ความอ่อนแอของจีนช่วงปลายราชวงศ์ชิงซึ่งเผชิญหน้ากับมหาอำนาจตะวันตก นำไปสู่การสูญเสียให้กับรัสเซียอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1850 ถึง 1860 เป็นพื้นที่จำนวนมากกว่า 910,000 ตารางกิโลเมตร (Victory Tale, 2020) นำมาสู่การเพิ่มพื้นที่ของรัสเซียด้านไซบีเรียตะวันออกเป็นจำนวนมาก

พื้นที่ด้านตะวันตกของประเทศหรือพื้นที่รัสเซียในยุโรปมีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะมีพื้นที่ที่ราบลุ่ม ที่สำคัญ ประกอบด้วยแม่น้ำโวลก้า แม่น้ำดนีเปอร์ และแม่น้ำดานูบ นำไปสู่การจัดตั้งเมืองขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก แต่ปัญหาสำคัญมาจากการเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องจากยุโรปตะวันออก และประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียสมัยที่เป็นสหภาพโซเวียตและประเทศสมาชิกเครือรัฐเอกราช และประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่สำคัญ คือ เยอรมนี เคยทำการรุกรานรัสเซียช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 มาแล้ว ทำให้พื้นที่ด้านตะวันตกของรัสเซียหรือพื้นที่ของรัสเซียด้านยุโรปมีความอ่อนไหวสูง นอกจากนี้ เมืองสำคัญของรัสเซียยังมีที่ตั้งอยู่ใกล้พรมแดน ตัวอย่างที่สำคัญ คือ เซนต์ปีเตอส์เบิร์ก (Dr.Toy สบอยด์ธุรกิจ, 2020) หรือเลนินกราดในอดีต อดีตเมืองหลวงของรัสเซีย ซึ่งมีที่ตั้งด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของรัสเซีย ริมอ่าวฟินแลนด์ ห่างจากพรมแดนระหว่างรัสเซียกับฟินแลนด์ เป็นระยะทาง 30 ไมล์ หรือ 48 กิโลเมตร ซึ่งมีระยะทางใกล้เคียงกันระหว่างพรมแดนระหว่างรัสเซียกับเอสโตเนีย การมีที่ตั้งของเซนต์ปีเตอส์เบิร์กที่ไม่ห่างจากพรมแดนเช่นนี้ ทำให้ฟินแลนด์เป็นประเทศที่มีความหมายและความสำคัญใน

ด้านยุทธศาสตร์ของรัสเซียอย่างมาก ก่อให้เกิดความพยายามของรัสเซียเพื่อรุกรานฟินแลนด์ ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย เพื่อตั้งฐานทัพป้องกันการรุกรานของเยอรมนี สมัยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ และการครองอำนาจของนาซี ซึ่งมีนัยต่อการครอบครองฟินแลนด์ ทั้งประเทศ กลายเป็นความขัดแย้งและสงคราม แต่การกำหนดและดำเนินนโยบาย ต่างประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ฟินแลนด์รอดพ้นจากการตกเป็นเป้าหมายที่เป็นภัยคุกคามของรัสเซียจนถึงปัจจุบัน

แลตเวียและลิทัวเนียซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและมีพรมแดนติดต่อกับรัสเซียด้านทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือและเคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตและแยกเป็นเอกราช ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือใน ค.ศ. 2004 ความน่าสนใจของพื้นที่บริเวณนี้มาจากแคว้นคาลินินกราด (Kaliningrad) นับเป็นแคว้นที่ไม่มี พื้นที่ติดต่อกับรัสเซียที่เป็นแผ่นดินใหญ่ หรือเป็นแคว้นที่แยกต่างหากจากพื้นแผ่นดินรัสเซีย ก่อตั้งและเคยเป็นส่วนหนึ่งของปรัสเซีย ปรัสเซียตะวันออก และเยอรมนี แต่ตามข้อตกลง ปอร์ตส്മันใน ค.ศ. 1945 กำหนดให้สหภาพโซเวียตปกครอง และตกเป็นของรัสเซียภายหลัง การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 (วันวิสาข จุลวนิชย์พงษ์, 2561) คาลินินกราดมีที่ตั้งริมทะเลบอลติก ระหว่างลิทัวเนียด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก และ ไปแลนด์ด้านทิศใต้ คาลินินกราดนับเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับรัสเซียจากการเป็นจุดยุทธศาสตร์ สำคัญสำหรับการปฏิบัติการทางการทหารและความมั่นคงของรัสเซียในภาคพื้นทวีปของยุโรป เพราะเป็นฐานที่มั่นที่สำคัญ (วันวิสาข จุลวนิชย์พงษ์, 2561) มอสโกว์นับเป็นเมืองหลวง ที่สำคัญของรัสเซียอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยก่อนการสถาปนาจักรวรรดิรัสเซีย ที่ตั้งของมอสโกว์ปัจจุบัน อยู่ลุ่มแม่น้ำโวลก้า ห่างจากกรุงมินส์ (Minsk) เมืองหลวงของ เบลารุส ประมาณ 600 ถึง 700 กิโลเมตร เบลารุสนับเป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกับไปแลนด์ ที่กลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญจากการรุกรานของเยอรมนีช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเข้าโจมตี และปิดล้อมมอสโกว์

ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่มีต่อรัสเซีย

ยูเครน นับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของรัสเซีย เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เหมือนเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของยุโรป ประเทศเพื่อนบ้าน และภูมิภาคยุโรปตะวันออกอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่อดีต มีการปลูกธัญพืชจำนวนมาก การมีที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่อยู่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจที่ใกล้ที่สุดคือ รัสเซีย และมหาอำนาจที่ห่างออกไป คือ เยอรมนี ทำให้ตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ยูเครนกลายเป็นพื้นที่ที่นำไปสู่การเผชิญหน้าของมหาอำนาจหลายครั้ง ทำให้ยูเครนกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียที่เป็นจักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต เป็นอิสระ และเยอรมนีมีอำนาจครอบงำ และมีปรากฏทั้งดินแดนของยูเครนถูกแบ่งแยกให้กับประเทศเพื่อนบ้าน ตัวอย่างที่สำคัญ คือ รัสเซีย และถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย ตัวอย่างที่สำคัญ คือ โครเมีย จนกลายเป็นแคว้นหนึ่งของสหภาพโซเวียตช่วงการปกครองระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 การล่มสลายของสหภาพโซเวียตทำให้ยูเครนกลายเป็นประเทศเอกราชนับตั้งแต่ ค.ศ. 1991 เป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของยุโรป รองจากรัสเซีย

ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซีย แสดงออกส่วนหนึ่งมาจากจากหนังสือเรื่องนักโทษทางภูมิศาสตร์ (Prisoners of Geography) ของทิม มาร์แชล (Tim Marshall) ซึ่งบ่งบอกถึงสภาพภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่เชื่อมโยงระหว่างสหภาพโซเวียตหรือรัสเซีย ซึ่งเสมือนหนึ่งเป็นสามเหลี่ยมหรือลิ่มที่ทิ่มแทงเข้าไปในยุโรป หรือขึ้นพิชชาที่ประกอบเข้าเป็นแผ่นพิชชาเข้าด้วยกัน นับเป็นการประกอบสร้างที่โปแลนด์เป็นปลายของลิ่มหรือขึ้นพิชชา กล่าวอีกนัยหนึ่ง พื้นที่ทวีปยุโรปที่เป็นแผ่นที่ราบยุโรปตอนบนหรือด้านเหนือ (North European Plain) ครอบคลุมพื้นที่ ที่สำคัญ นับตั้งแต่ฝรั่งเศส เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี โปแลนด์ และรัสเซีย ครอบคลุมถึงเทือกเขาอูราล ซึ่งเป็นเส้นแบ่งระหว่างเอเชียกับยุโรป และกรุงมอสโกมีที่ตั้งที่ราบแห่งนี้เช่นกัน และยูเครนกลายเป็นพื้นที่ที่อยู่ด้านหลังตอนล่างของเทือกเขาคาร์เพเทียน แตกต่างจากโปแลนด์ที่อยู่ด้านหน้าตอนบนของเทือกเขาคาร์เพเทียน เทือกเขาที่มีลักษณะตัวซิกกลับด้าน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประเทศที่มีที่ตั้งก่อนถึงบริเวณเทือกเขาคาร์เพเทียนเสมือนเป็นสิ่งกีดขวางด้านตะวันออก (Eastern

Bloc) ของรัสเซียกับยุโรป ที่สำคัญ นับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Tomorn Sookprecha, 2020)

จากภูมิรัฐศาสตร์ของยูเครนที่มีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน มีที่ตั้งด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปยุโรป และมีที่ตั้งของพรมแดนด้านทิศเหนือที่ติดเบลารุสและรัสเซีย ทิศตะวันออกติดกับรัสเซีย ทิศใต้ติดโรมาเนีย มอลโดวา ทะเลอาซอฟ และทะเลดำ และทิศตะวันตกติดโปแลนด์ สโลวาเกีย และฮังการี ทำให้ยูเครนรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของด้านตะวันออกที่มีรัสเซียเป็นแกนนำกับด้านตะวันตกที่มีอดีตกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกที่สำคัญ คือ เยอรมนี และฝรั่งเศส เป็นแกนนำ ทั้งหมดย่อมนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของประเทศจากความปรารถนาของประชาชนต่อการขับเคลื่อนประเทศ และส่งผลต่อการสร้างความแตกต่างทางความคิดของประชาชนภายในยูเครนที่แบ่งเป็นกลุ่มที่ฝักใฝ่ตะวันตกและกลุ่มที่ฝักใฝ่รัสเซีย แต่การเป็นประเทศที่มีภูมิรัฐศาสตร์ที่ประชิดพรมแดนระหว่างรัสเซียและกำหนดและดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระย่อมแทบเป็นไปไม่ได้เลย หรือไม่เป็นการพันวิสัยที่รัสเซียจะละเลย เพิกเฉย ปล่อยวาง นิ่งเฉย ไม่ดำเนินการ ไม่ปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งตรงกันข้ามจากประสบการณ์ของรัสเซียจากประวัติศาสตร์ของประเทศที่มีพรมแดนประชิดที่สำคัญ คือ จุดยุทธศาสตร์หรือพื้นที่ด้านความมั่นคง รัสเซียต้องดำเนินการหรือปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่ง การปฏิบัติการปราบปรามกบฏเชเนียร์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 นับเป็นตัวอย่างที่สำคัญ

เพื่อสร้างความมั่นใจของสหภาพโซเวียตต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกใน ค.ศ. 1989 นำไปสู่บทสนทนาที่แสดงถึงความสำคัญของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์จากการสนทนาระหว่างนายมิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้ปกครองสูงสุดและเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตกับนายเจมส์ เบเกอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 ที่ว่า หากสหภาพโซเวียตปล่อยให้เยอรมนีตะวันออกเป็นอิสระองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือก็จะไม่เคลื่อนไปด้านตะวันออก นับเป็นสัญญาที่ไม่เป็นทางการ หากแต่ล่วงรู้ถึงสาธารณชนก่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์กัน

อย่างกว้างขวาง แต่ไม่เป็นปัญหามากเท่าใด (Center for European and Russia Studies UCLA, 2015; Soseki, 2022)

ความเปลี่ยนแปลงของยูเครนที่ส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ถือกำเนิดจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก ที่สำคัญ คือ การขยายตัวขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ การขยายตัวของสหภาพยุโรป และปัจจัยภายใน ที่สำคัญ คือ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของยูเครน จากการปฏิวัติสีส้ม (Orange Revolution) ใน ค.ศ. 2004 ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเป็นการเคลื่อนตัวจากด้านตะวันตกสู่ด้านตะวันออก หรือจากยุโรปตะวันออกสู่ประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต หรือเครือรัฐเอกราชที่มีรัสเซียเป็นแกนนำ ก่อให้เกิดการปะทะกันอย่างเข้มข้น ระหว่างแนวคิดและอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและทุนนิยมผ่านกลไกตลาด และสังคมนิยมหรือสังคมนิยมที่ทันสมัย จากประเทศตะวันตก ต่อเนื่องถึงการจัดวางตำแหน่งของรัสเซียบนสมมติฐานความเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ การเป็นมหาอำนาจจักรวรรดิตั้งแต่อดีต การเป็นมหาอำนาจช่วงสงครามเย็น และการเป็นแกนนำของเครือรัฐเอกราชของรัสเซียภายหลังสงครามเย็น ของรัสเซียในปัจจุบัน ที่เฝ้ามองติดตามความเปลี่ยนแปลงของประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของมหาอำนาจจักรและป็นรัฐกันชน (Buffer State) อย่างใกล้ชิด แรงปะทะกันอย่างมหาศาลของกระแสความเปลี่ยนแปลงกดดันให้รัสเซียต้องดำเนินการหรือปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่ง จากยุทธศาสตร์การรุกคืบของรัสเซียบนพื้นฐานมุมมองจากภัยคุกคามทำให้ความขัดแย้งและสงครามย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก และโอกาสจากความเปราะบางที่ถือกำเนิดท่ามกลางความขัดแย้งและเห็นต่างของชาวยูเครน ซึ่งส่วนหนึ่งเท่ากับรื้อฟื้นจักรวรรดิรัสเซียที่ยิ่งใหญ่และเกรียงไกรในอดีตจากยึดครองแหล่งอารยธรรมสลาฟซึ่งเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมรัสเซียและรัฐที่ใหญ่ที่สุดเป็นลำดับสองรองจากรัสเซีย การรุกคืบของรัสเซียวางอยู่บนพื้นฐานของความเปราะบางและร่องรอยของความแตกแยกของยูเครน (Dulyapak Preecharush - ดุลยภาค ปรีชารัชช, 2565)

ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง ที่สำคัญ มาจากการขยายอำนาจและอิทธิพลผ่านการเป็นสมาชิกใหม่ขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty

Organization : NATO) ที่เป็นกลุ่มความร่วมมือหรือองค์การระหว่างประเทศซึ่งถือกำเนิดภายหลังวิกฤตการณ์เบอร์ลินหรือการปิดล้อมเบอร์ลิน (Berlin Blockade) ของสหภาพโซเวียต ใน ค.ศ. 1949 นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสะสม การสั่งสม การบ่มเพาะ และการก่อตัวของเมล็ดพันธุ์ของความไม่ไว้วางใจ ความไม่เชื่อใจ ความหวาดระแวง และความวิตกกังวลจากการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ภายหลังการสิ้นสุดของระบอบสังคมนิยมของประเทศในยุโรปตะวันออกใน ค.ศ. 1989 และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 นำไปสู่การรับสมาชิกใหม่ ประกอบด้วย เช็ก ฮังการี และโปแลนด์ ใน ค.ศ. 1999 บัลแกเรีย เอสโตเนีย แลตเวีย ลิทัวเนีย สโลวาเกีย สโลวีเนีย และโรมาเนีย ใน ค.ศ. 2004 นับว่าเป็นช่วงเวลาของการก่อกำเนิดองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือสมัยใหม่ เพราะประเทศสมาชิกทั้งหมดล้วนแล้วแต่เคยเป็นกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก หรือเป็นกลุ่มประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียต ที่สำคัญ ทำให้ขอบเขตด้านพรมแดนขององค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือประชิดพรมแดนรัสเซีย (กระทรวงการต่างประเทศ, 2555)

ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญ มาจากการขยายตัวของสหภาพยุโรป (European Union : EU) จากการกำหนดและปฏิบัติตามแนวคิดเขตการค้าเสรีที่ครอบคลุมและลุ่มลึกและหุ้นส่วนด้านตะวันออกของยุโรปหรือด้านตะวันตกของเพื่อนบ้านของรัสเซีย ที่สำคัญ คือ เอสโตเนีย แลตเวีย และลิทัวเนีย ภายหลังการรับเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งสร้างความหวาดระแวงให้กับรัสเซียจากสมมติฐานที่ว่าสหภาพยุโรปต้องการการแข่งขันเชิงอำนาจ ยุทธศาสตร์ และภูมิรัฐศาสตร์ กับหลังบ้านหรือเขตพื้นที่อำนาจและอิทธิพลของรัสเซีย เท่ากับละเลย เพิกเฉย ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ ไม่เคารพ ความเป็นมหาอำนาจของรัสเซีย สถานะพิเศษของรัสเซียกับประเทศเครือรัฐเอกราช และเท่ากับตัวแสดงที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในของประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นหลังบ้านของรัสเซียสมคบคิดกับประเทศตะวันตก และทำให้ไม่เชื่อใจหรือไว้วางใจสหภาพยุโรปที่กล่าวอ้างว่า ไม่ประสงค์หรือต้องการหรือปรารถนาว่าจะสร้างเขตอำนาจและอิทธิพล การล่มสลายของสหภาพโซเวียตตามแนวคิดของวลาดิมีร์ ปูติน เท่ากับเป็นโศกนาฏกรรมทางภูมิรัฐศาสตร์แห่งศตวรรษที่ 20 และแม้ว่ารัสเซียไม่มีเป้าหมายรื้อฟื้นเป็นจักรวรรดิรัสเซียเหมือนในอดีต แต่รัสเซีย

ปรารถนาความเป็นมหาอำนาจระดับภูมิภาคที่มีอำนาจและอิทธิพลเหนือเพื่อนบ้านหรือไม่มีประเทศใดแทรกแซงการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นหลังบ้านของรัสเซีย (จิตติภัทร พุนขำ, 2018)

รัสเซียมองยูเครนเสมือนหนึ่งเป็นเกมการเมืองระหว่างประเทศจากความขัดแย้งที่เป็น การต่อสู้ทางภูมิรัฐศาสตร์ รัสเซียมองมหาอำนาจตะวันตกเสมือนหนึ่งที่มีสหรัฐอเมริกาเป็น แกนนำหรือมีบทบาทนำ มียุทธศาสตร์หรือนโยบายต่างประเทศการปิดล้อม (Containment Foreign Policy) ทางยุทธศาสตร์ที่มีต่อรัสเซียที่ต่อเนื่องจากช่วงสงครามเย็น ด้วยวิธีการที่ดึง ประเทศในยุโรปตะวันออกเพื่อให้เป็นสมาชิกกลุ่มความร่วมมือหรือองค์การระหว่างประเทศ ด้านการเมือง คือ องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ และด้านเศรษฐกิจ คือ สหภาพยุโรป ความปรารถนาขยายอำนาจและอิทธิพลของตะวันตกไปในพื้นที่ที่เคยเป็นเขตอำนาจและ อิทธิพลของรัสเซียสมัยจักรวรรดิรัสเซียหรือสหภาพโซเวียต ที่สำคัญ คือ ยุโรปตะวันออก คาบสมุทรบอลข่าน เทือกเขาคอเคซัส และเอเชียกลาง เป็นที่รับรู้ของผู้ปกครองรัสเซีย นับตั้งแต่ ค.ศ. 2008 ช่วงการถกเถียงกันของสงครามระหว่างรัสเซียกับจอร์เจีย นับเป็นการส่ง สัญญาณต่อการกลับมาเป็นมหาอำนาจด้านการทหารของรัสเซียที่มีต่อการเมืองระหว่าง ประเทศ การเป็นปัญหาหากประเทศที่เคยเป็นเขตอำนาจและอิทธิพลของรัสเซีย หรือเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสมัยจักรวรรดิรัสเซียหรือสหภาพโซเวียต ตีตัวออกห่าง สงครามระหว่าง รัสเซียกับจอร์เจียถือกำเนิดบนพื้นฐานที่มหาอำนาจตะวันตกไม่สามารถดำเนินการและปฏิบัติ อย่างหนึ่งอย่างใดได้ เท่ากับปฏิเสธการเผชิญหน้ากับรัสเซีย เท่ากับเพิ่มความมั่นใจให้รัสเซีย และตอกย้ำด้วยการที่รัสเซียรุกรานและปลดแอกไครเมียออกจากยูเครน เท่ากับเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับรัสเซียในการทำสงครามกับยูเครน (Konstantin, 2019 อ้างใน “บทที่ 3 การดำเนินยุทธศาสตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของสหพันธรัฐรัสเซียและสหภาพยุโรป”, 2565)

บทสรุป : ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์สู่สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครนใน ค.ศ. 2020

ความสัมพันธ์ทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างรัสเซียและยูเครนที่เป็นไปอย่างใกล้ชิดแสดงถึงจุดอ่อนของรัสเซียด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่มีปัญหาและอุปสรรคนานัปการ ที่มีพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่แต่กลับเผชิญปัญหาจากสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น ทำให้ไม่เหมาะสมกับการที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐาน พานักอาศัย และประกอบอาชีพ ทำให้น้ำหนักความสำคัญของพื้นที่เหวี่ยงจากทวีปเอเชียซึ่งเป็นพื้นที่ที่กว้างใหญ่ไพศาลมากกว่า มาเป็นด้านทวีปยุโรปที่มีพื้นที่จำกัดกว่า แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดกลับพบว่ารัสเซียกลับต้องเผชิญปัญหาจากการรุกรานและคุกคามจากประเทศมหาอำนาจด้านตะวันตกจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เอื้ออำนวยนับตั้งแต่อดีตต่อเนื่องต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ยูเครนที่รัสเซียถือเสมือนหนึ่งเป็นแผ่นดินเดียวกันทั้งผู้ปกครองและประชาชนจำนวนมากมีความโน้มเอียงไปเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับมหาอำนาจตะวันตก จากการรับค่านิยมการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมที่เน้นสิทธิมนุษยชน ความเปลี่ยนแปลงที่ถือกำเนิดในกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออกและประเทศที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตอย่างต่อเนื่อง สร้างความหวาดระแวงให้กับรัสเซียอย่างมาก ก่อให้เกิดคำถาม ข้อสงสัย ข้อกังวล ความคลางแคลงใจ ความไม่ไว้วางใจ ความไม่เชื่อใจระหว่างรัสเซียกับประเทศตะวันตก จนเมื่อยูเครนแสดงท่าทีปรับเปลี่ยนนโยบายโน้มเอียงเพิ่มพูนความสัมพันธ์จนอาจกลายเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือสหภาพยุโรปในอนาคต ย่อมเป็นสิ่งที่รัสเซียไม่สามารถยอมรับได้

ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียทำให้รัสเซียนับตั้งแต่อดีตมุ่งเน้นความมั่นคงจากการพัฒนากำลังพลและไพร่พล การสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ การพัฒนายุทธปัจจัยอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นประเทศมหาอำนาจช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 และอภิมหาอำนาจช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามเย็น การล่มสลายของสหภาพโซเวียตภายหลังสงครามเย็น นำมาสู่การสิ้นสุดความเป็นอภิมหาอำนาจพร้อมกับการล่มสลายเหลือเพียงรัสเซีย ประเทศมหาอำนาจภายหลังสงครามเย็นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 และค่อยๆฟื้นตัวนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 และมีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญภายหลัง

การกลับมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของวลาดิเมียร์ ปูติน ค.ศ. 2012 ที่มีความโน้มเอียงหรือถูกกล่าวหาว่าเป็นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยที่ไม่เสรี (Illiberal Democracy) หรือประชาธิปไตยที่บกพร่อง (Flawed Democracy) หรือเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) และจากโลกทัศน์ของวลาดิเมียร์ ปูติน ที่เติบโตยุคสหภาพโซเวียตที่เป็นอภิมหาอำนาจก่อนการล่มสลาย นำไปสู่มุมมองที่ว่า การสิ้นสุดของความยิ่งใหญ่ของสหภาพโซเวียตเท่ากับเป็นหายนะของภูมิรัฐศาสตร์ครั้งสำคัญแห่งศตวรรษ (Major Geopolitical Disaster of the Century) ช่วงทศวรรษที่ 1990 แสดงถึงวลาดิเมียร์ ปูติน ไม่มีมีโนทัศน์เรื่องชุมชนจินตกรรม (Imagined Community) แต่กลับมีมีโนทัศน์เรื่องจักรวรรดิจินตกรรม (Imagined Imperial) (Tomorn Sookprecha, 2020) ที่มีความหมายถึงจักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต มากกว่ารัสเซียที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ยูเครนจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากความสำคัญของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้เป็นไปไม่ได้ที่รัสเซียจะยินยอมปล่อยยูเครนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตะวันตกผ่านองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือสหภาพยุโรป ความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้นจากการยึดแคว้นไครเมียใน ค.ศ. 2014 นับเป็นสัญญาณของความรุนแรงและการใช้กำลังก่อกำเนิดขึ้น และนำไปสู่สงครามที่อุบัติขึ้นนับตั้งแต่ ค.ศ. 2022

เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น องค์การระหว่างประเทศระดับโลก ที่สำคัญ คือ สหประชาชาติ ต้องเพิ่มบทบาทเชิงรุกผสมผสานความร่วมมือกับมหาอำนาจตะวันตก เพื่อสร้างหลักประกันความเป็นกลางของยูเครน คุ้มครองยูเครน ให้ดำรงสถานะของการเป็นรัฐเอกราชจะเป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมดก็ย่อมแล้วแต่สถานการณ์ ส่วนกลุ่มความร่วมมือระดับภูมิภาคที่สำคัญ คือ องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ หรือสหภาพยุโรป ควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปสำหรับการเพิ่มพูนความร่วมมือกับยูเครนให้เพิ่มมากขึ้นในอนาคต และเพื่อลดความขัดแย้งและไม่นำไปสู่สงครามในอนาคตหากยูเครนยังสามารถรักษาเอกราชเอาไว้ได้ ขณะเดียวกัน ยูเครนต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับรัสเซียหากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือผู้ปกครองรัสเซียในอนาคต ฟินแลนด์นับเป็นตัวแบบที่สำคัญสำหรับยูเครน เมื่อพิจารณาจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ เนื่องจากการเป็นประเทศที่มีขนาดกลางค่อนข้าง

เล็ก มีประชากรจำนวนน้อย ที่สำคัญ มีพรมแดนติดต่อกับรัสเซียนับตั้งแต่อดีต การดำรงรักษาเอกราชของฟินแลนด์นับเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจและควรค่ากับการศึกษา (Dr.Toy สปอยด์ธุรกิจ, 2020) และเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับยูเครนทั้งปัจจุบัน และอนาคต

รายการอ้างอิง

- กฤษฎา พรหมเวช. (2563). “หน่วยที่ 8 การเมืองการปกครองของรัสเซีย” เอกสารการสอน
ชุดวิชาการเมืองการปกครองของยุโรปและอเมริกา หน่วยที่ 6-10 (ฉบับปรับปรุง
ครั้งที่ 1) นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- การต่างประเทศ, กระทรวง (2555) “องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic
Treaty Organisation - NATO)” วันที่ 28 มิถุนายน สืบค้น วันที่ 16 เมษายน พ.ศ.
2565 จาก <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcc2715e39c306000a364?cate=5d5bcb4e15e39c30600006872>
- จิตติภัทร พูนขำ (2018) “ผิดที่ไว้ใจ? รัสเซียกับสหภาพยุโรปในภูมิรัฐศาสตร์แห่งความ
หวาดระแวง” **The 101.World** June, 29 Retrieved March, 28 from
<https://www.the101.world/russia-eu-geopolitic-of-suspicion/>
- “บทที่ 3 การดำเนินยุทธศาสตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของสหพันธรัฐรัสเซียและสหภาพยุโรป”
สืบค้น วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2565 จาก [https:// km-
ir.arts.tu.ac.th/files/original/e3a320e8978d194d498dd1bbbbbfea6b9598dc
c88.pdf](https://km-ir.arts.tu.ac.th/files/original/e3a320e8978d194d498dd1bbbbbfea6b9598dc88.pdf) “เมื่อรัสเซียผนวกดินแดนของจีนโดยไม่เสียกระสุนเลยสักนัดเดียว”
Victory Tale วันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 2020 สืบค้น วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2565
จาก <https://victorytale.com/th/amur-annexation/>
- วันวิสาข์ จุลวนิชย์พงษ์ (2561) “ปัจจัยด้านยุทธศาสตร์ของแคว้นคาลินินกราด (Kaliningrad
Oblast) ที่เสริมสร้างความเป็นมหาอำนาจของสหพันธรัฐรัสเซีย ในภูมิภาคทะเลบอล
ติกตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012-2018” ภาคนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา
รัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สืบค้น เมื่อวันที่ 16
เมษายน พ.ศ. 2565 จาก [https:// km-
ir.arts.tu.ac.th/files/original/777654624ea6111184571fc8d0437386d03acf
e0.pdf](https://km-ir.arts.tu.ac.th/files/original/777654624ea6111184571fc8d0437386d03acf e0.pdf)

รายการอ้างอิง (ต่อ)

- สมชาย เดชะพรหมพันธุ์. (2535). **ภูมิศาสตร์การเมืองเบื้องต้น** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร
- สมบัติ จันทรวงศ์ (2541) “หน่วยที่ 14 หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์” **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ หน่วยที่ 8-15** นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Center for European and Russia Studies UCLA (2015) “ Russia/ Ukraine : Geopolitical Conflict, Movements from Below, and the Putin Regime (ucla.edu) ” **UCLA Center for European and Russia Studies** 10 February Retrieved 30 March, 2022 from <https://www.international.ucla.edu/euro/article/149661>
- Christensen, Ashley. **Climate Regions in Russia**. Retrieved March 15 2007 from [https://wfhsrussia.wikwspace. Com/climate+Region+in+Russia](https://wfhsrussia.wikwspace.Com/climate+Region+in+Russia).
- Dr.Toy สปอยด์ธุรกิจ (2020) “ ฟินแลนด์ ภูมิรัฐศาสตร์ กับนโยบาย Paasikivi-Kekkonen doctrine ที่กล่าวว่า ถ้ารัสเซียรู้สึกปลอดภัย ฟินแลนด์ก็จะปลอดภัย ” วันที่ 27 พ.ศ. จิกาย น สืบค้น วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2565 จาก <https://www.facebook.com/search/top/?q=ภูมิรัฐศาสตร์%20ฟินแลนด์%20รัสเซีย>
- Dulyapak Preecharush - ดุลยภาค ปรีชารัชช (2565) “รัสเซียจะตัดแบ่งพรมแดนยูเครนตรงส่วนไหนบ้าง” วันที่ 25 กุมภาพันธ์ สืบค้น วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2565 จาก <https://www.facebook.com/profile.php?id=100044504076674>
- Konstantin, Skolin “ Putin s Games plan in Ukrain Snapshot, access April 2, 2019, <http://www.foreignaffairs.com/articles/Ukraine/2019-02-07/putins-games-planukraine>.

รายการอ้างอิง (ต่อ)

Marshall, Tim (2016) **Prisoners of Geography** London, United Kingdom : Elliott and Thompson Limited.

Soseki, Kokoro (2022) “Russia/Ukraine: Geopolitical Conflict, Movements from Below, and the Putin Regime,” วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2565. Center for Social Theory and Comparative History (CSTCH), UCLA Panelists: Volodymyr Ishchenko, Sociologist, National University of Kyiv-Mohyla Academy; Daniel Treisman, Pol Sci UCLA, Tony Wood, History, New York University, Discussant: Perry Anderson, History, and CSTCH, UCLA. Retrieved 30 March, 2022 from <https://www.facebook.com/thanet.aphornsuvan>

Tomorn Sookprecha “ทำไมรัสเซียถึงบุกยูเครน : คำตอบในภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์” **The Matter** วันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020 สืบค้น วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2565 จาก <https://thematter.co/thinkers/geography-and-history-about-ukraine-russia/168667>